

Studia Limnologica et Telmatologica (STUD LIM TEL)	10	1	3-11	2016
---	----	---	------	------

Ochrona wód w prawie polskim ze szczególnym uwzględnieniem jezior – zarys systemu

Water protection in Polish law with particular emphasis on the lakes - an outline of the system

Michał Marszelewski

doktorant w Katedrze Prawa Ubezpieczeniowego, WPIA UMK w Toruniu, ul. Bojarskiego 3, 87-100 Toruń; e-mail: marszelewski@gmail.com

Abstrakt: Celem artykułu jest prezentacja systemu ochrony wód – w szczególności jezior – w krajowym porządku prawnym. Zakres przeprowadzonej analizy obejmuje najważniejsze dla przedmiotowej kwestii akty prawne, do których zalicza się m.in. ustawy Prawo ochrony środowiska oraz Prawo wodne. Ponadto, omawiane przepisy zostały wzbogacone niezbędnym komentarzem z zakresu limnologii. W rezultacie przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, iż obowiązujące ustawodawstwo zapewnia kompleksowy – lecz nie pozbawiony wad – system ochrony wód, w tym jezior. Poczynione zarzuty dotyczą zwłaszcza faktu, zgodnie z którym szereg obowiązujących norm odnosi się generalnie do śródlądowych wód powierzchniowych, nie zaś do jezior, co może prowadzić do pomijania ich specyfiki w kontekście przedmiotowych działań. Przykład na poparcie tej tezy stanowią chociażby niewystarczające unormowania w przedmiocie ochrony strefy brzegowej. Ponadto należy podkreślić, iż część obowiązków związanych z ochroną i gospodarowaniem jeziorami jest nałożona na właściwe podmioty w bardzo szerokim zakresie. W rezultacie przypominają one bardziej postulaty, niż powszechnie obowiązujące normy prawne. Tak duża elastyczność omawianej regulacji – choć pożądana – nie zawsze okaże się właściwa, również z uwagi na ewentualny brak jednolitości wykładni i stosowania przedmiotowych przepisów.

Słowa kluczowe: ochrona jezior, prawo wodne, prawo ochrony środowiska, limnologia

Abstract: The aim of this paper is to present a water protection regime, especially in the field of lakes, in Polish legal system. The scope of analysis covers the most important legal acts, i.e. Act of 27 April 2001 – The Environmental Protection Law and Act of 28 July 2001 – Water Law. Moreover, presented provisions have been complimented by the essential limnological commentary. As a result of the analysis, it should be stated that Polish legislation provides a comprehensive – but not in every aspect – water protection regime, including lakes. Made allegations concern, in particular, fact according to which a number of provisions refer to surface waters, as a general concept, not strictly to the lakes. It can led to not taking into account their characteristics in the context of the abovementioned activities. An example to support this thesis is, among others, insufficient protection of coastal zones of lakes. Moreover, it should be stressed that some of the obligations related to the protection and management of lakes is imposed, on the obliged entities, in a very general manner. As a result, mentioned obligations are more not binding demands, than law in force. The flexibility of discussed regulation, though desirable, not in any case proves to be correct, also to the possible lack of uniformity in the fields of interpretation and enforcement of applicable provisions.

Key words: lakes protection, Water Law, Environmental Protection Law, limnology

Wprowadzenie

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat obserwuje się wzmożone zainteresowanie zagadnieniami dotyczącymi szeroko pojętej ochrony środowiska. Przedmiotowe stwierdzenie dotyczy zarówno władz państwowych podejmujących liczne działania, związane chociażby z procesami prawotwórczymi, jak i obywateli, których świadomość ekologiczna – ze względu na popularność tego zagadnienia w debacie społecznej – jest coraz większa.

Niezależnie od sposobu pojmowania prawa ochrony środowiska, bez wątpienia jeden z jego filarów stanowi prawo wodne. Jest ono akcentowane na gruncie prawa międzynarodowego i jego źródeł pomocniczych (np. druga zasada Deklaracji Sztokholmskiej z dnia 14 czerwca 1972 r.), w działalności organizacji międzynarodowych o charakterze regionalnym (np. Unia Europejska i Dyrektywa 2000/60/WE – Ramowa Dyrektywa Wodna), czy wreszcie w prawodawstwie poszczególnych krajów, które, z oczywistych względów, stanowi najskuteczniejsze narzędzie ochrony i gospodarowania wodami.

Doniosłość poruszonego zagadnienia wynika ze szczególnego charakteru wód i roli, jaką odgrywają one w funkcjonowaniu środowiska. Wody należą do zasobów odnawialnych. Jednak w obrębie poszczególnych regionów (a także w różnych okresach czasu) wielkość ich zasobów ulega zmianom. Od końca XIX wieku na znacznej części obszaru Polski zmiany te są niekorzystne i polegają na zmniejszaniu się tych zasobów (m.in. Marszelewski W., 2005; Marszelewski i in., 2011). W rezultacie zmniejszeniu ulega również wielkość retencji wody. Stąd też coraz ważniejszymi stają się obiekty umożliwiające zwiększanie retencji wody, wśród nich zbiorniki sztuczne i jeziora (Ptak, 2014). W ramach licznych funkcji pełnionych przez jeziora do najważniejszej należy właśnie możliwość retencjonowania wody. Z tego też powodu jeziora odgrywają bardzo ważną rolę w kształtowaniu zasobów wodnych, zwłaszcza w środkowej i północnej części kraju. Rola ta polega nie tylko na zwiększeniu zasobów wodnych, ale także na wykorzystaniu jezior dla celów gospodarczych, jak również turystycznych i rekreacyjnych. Nie sposób pominąć ponadto istotnej roli jezior jako jednego z najważniejszych elementów krajobrazu.

Jak wynika z przeglądu literatury, istnieje stosunkowo duża ilość informacji naukowych na temat ewolucji i stanu ekologicznego jezior, w tym także stanu czystości ich wód. Większość przedmiotowych danych, w tym zwłaszcza aktualnych, jest publikowana corocznie (lub co dwa lata) w „Raportach o stanie środowiska” w poszczególnych województwach. Jednocześnie zauważalny jest brak ogólnych opracowań dotyczących prawnych uwarunkowań ochrony jezior. Stąd też w niniejszej pracy podjęto próbę omówienia najważniejszych zagadnień ochrony jezior z prawnego punktu widzenia.

1. Zarys systemu ochrony wód w prawie polskim

Problematyka dotycząca ochrony wód stanowi część prawa ochrony środowiska. Ten dział prawa obejmuje ponadto wiele innych obszarów związanych z ingerencją, czy zarządzaniem różnymi elementami środowiska naturalnego. Mogą to być chociażby ochrona zwierząt, roślin, lasów (ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach; tekst jedn. Dz. U. 2014, poz. 1153 ze zm.), ochrona kopalni (ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze; tekst jedn. Dz. U. 2015 r., poz. 196), czy kwestie związane z prawem emisyjnym (np. ochrona powietrza czy ochrona warstwy ozonowej). W piśmiennictwie wskazuje się, że prawo ochrony środowiska nie tworzy odrębnej gałęzi prawa lecz stanowi dział prawa administracyjnego posiadający jednakże pewne, charakterystyczne cechy. W centrum zainteresowania omawianego pojęcia znajduje się środowisko, a to implikuje podporządkowanie jemu wszelkich rozwiązań normatywnych. W rezultacie, prawo ochrony środowiska ma charakter działu kompleksowego regulującego daną kwestię (Wierzbowski, Rakoczy, 2015).

Krajowe przepisy tworzące system ochrony wód są rozproszone w kilku aktach normatywnych. Jest to wynikiem zarówno samej hierarchii aktów prawnych, jak i faktu, iż niektóre, nawet równorzędne źródła prawa regulują go wyłącznie częściowo, zgodnie z porządkowaną przez siebie materią i jej specyficznymi cechami (np. szkodami w środowisku). Należy dodać ponadto, iż takie źródła często posługują się pojęciami ujmującymi ochronę wód w szerokim znaczeniu, tj. bez rozróżnienia na konkretne jeziora, zbiorniki, rzeki, strumienie itp. Zakres desygnatów przedmiotowego pojęcia trzeba więc odnosić – bez różnicowania – do wszystkich rodzajów wód śródlądowych. Natomiast ewentualne jego zawężenie musi wynikać z konkretnej normy, często wskazującej charakterystyczne cechy wód, do których ma zastosowanie (np. wody powierzchniowe płynące czy wody podziemne). Powyższe względy każą przyjąć, że analizując kwestie dotyczące ochrony jezior nie można pomijać unormowań wspólnych dla wszystkich wód, gdyż stanowią one szczególne dobro przejawiające szereg tożsamyh właściwości.

Najważniejszym aktem prawnym w krajowym porządku normatywnym jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 r., Nr 78, poz. 483). Normy tworzące konstytucyjne podstawy ochrony środowiska są bardzo ogólne. Ich zadaniem jest wyznaczenie pewnych kierunków działań władz państwowych, a nie szczegółowe regulowanie przedmiotowych kwestii. Zgodnie z art. 5 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Artykuł 68 ust. 4 tego aktu zobowiązuje władze publiczne m.in. do zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska, natomiast w art. 74 wskazano, iż obowiązkiem władz publicznych jest ochrona środowi-

ska. Ponadto – zgodnie z art. 86 Konstytucji – każdy jest zobowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. W art. 31 ust. 3 tego aktu wskazano, iż ochrona środowiska stanowi przesłankę do ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych. Trudno jest przenieść przytoczone normy bezpośrednio na grunt ochrony jezior – nie taki zresztą jest zamiar ustawodawcy – ale niewątpliwie można wyinterpretować ogólne założenia w tym względzie.

W ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. 2013, poz. 1232 ze zm., dalej jako p.o.ś.) zawarto podstawowe kwestie dotyczące ochrony wód, w tym jezior. Jest to regulacja bardzo skromna, obejmująca jedynie cztery przepisy. Artykuł 97 ust. 1 p.o.ś. stanowi, że ochrona wód polega na zapewnieniu ich jak najlepszej jakości, w tym utrzymywaniu ilości wody na poziomie zapewniającym ochronę równowagi biologicznej, w szczególności przez:

- utrzymywanie jakości wód powyżej albo co najmniej na poziomie wymaganym w przepisach;
- doprowadzania jakości wód co najmniej do wymaganego przepisami poziomu.

Z przytoczonego przepisu można stwierdzić, że prawodawca podkreślił nie tylko jakościowy, ale również ilościowy wymóg ich ochrony. I tak, minimalnym poziomem ilości wody jest poziom zapewniający równowagę przyrodniczą, który został zdefiniowany w art. 3 pkt 32 p.o.ś. Wymienione powyżej sposoby ochrony wód mają charakter przykładowy, jednakże należy stwierdzić, iż bez wątpienia można przypisać im najbardziej doniosłą rolę (Rakoczy, 2008). Idąc dalej, w art. 97 ust. 2 p.o.ś. wskazano, iż poziom jakości wód jest określany z uwzględnieniem ilości substancji i energii w wodach oraz stopnia zdolności funkcjonowania ekosystemów wodnych. Są to kolejne wymogi wprowadzające standardy jakościowe, przy czym zachowanie zdolności funkcjonowania ekosystemów stanowi kryterium bezpośrednio zaczerpnięte z nauk przyrodniczych.

Zgodnie z art. 99 p.o.ś. organy administracji planują i realizują działania w zakresie ochrony poziomu jakości wód uwzględniające obszary zlewni hydrograficznych. Z przytoczonego przepisu można sformułować dwa wnioski. Pierwszy dotyczy kolejności postępowania (tj. najpierw działania powinny być zaplanowane, a następnie zrealizowane). Natomiast drugi wniosek każe przyjąć, iż podjęte działania powinny być determinowane koniecznością ochrony zlewni hydrograficznej (zdefiniowanej w odrębnych normach).

Ostatni z przepisów poświęconych ochronie wód, zawarty w art. 100 p.o.ś., dotyczy zachowywania stosunków wodnych w niezmiennym zakresie, jeżeli – w związku z podejmowanym przedsięwzięciem – jest ku temu sposobność. Dlatego planowanie i realizacja przedsięwzięć nie powinny w ogóle ingerować w stosunki wodne, a jeżeli przedmiotowa ingerencja jest konieczna, to wyłącznie w niezbędnym zakresie. Słusznie podnosi się, że przyjęte rozwiązanie

stanowi kompromis pomiędzy całkowitym zakazem ingerencji a zasadą zrównoważonego rozwoju (Rakoczy, 2008). Na mocy art. 100 ust. 2 p.o.ś. istnieje możliwość czasowego odstępstwa od generalnego zakazu zmiany stosunków wodnych, natomiast ust. 3 niniejszej normy zobowiązuje każdego, kto czasowo doprowadził do zmiany stosunków wodnych, aby podjął działania mające na celu przywrócenie poprzednich stosunków wodnych.

Jak widać przytoczone normy określają wyłącznie pewne ramy postępowania (normy ogólne), w obrębie których należy prowadzić działania zmierzające do ochrony wód. Choć w rezultacie zagadnienia materialnoprawne są wyłącznie sygnalizowane, to przyjęte rozwiązanie należy uznać za zasadne, gdyż ustawodawca poświęcił ochronie wód odrębny – omówiony w dalszej części pracy – akt, jakim jest ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (tekst jedn. Dz. U. 2015 r., poz. 469, dalej jako p.w.). Przedmiotowa ustawa – w zakresie swojej regulacji – dokonuje wdrożenia licznych dyrektyw prawa europejskiego, a zwłaszcza, wspomnianej wcześniej, Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Implementacja dyrektywy nie musi powodować konieczności uchwalenia nowego aktu prawnego, gdyż państwu Unii Europejskiej pozostawiono swobodę wyboru sposobu urzeczywistnienia jej treści w prawie wewnętrznym. Natomiast państwa są zobowiązane do „wyboru (...) najbardziej odpowiednich form i sposobów dla zapewnienia praktycznej skuteczności Dyrektyw, przy uwzględnieniu ich celów” (Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 8 kwietnia 1976 r., nr 48/75). Jak widać, dyrektywa wiąże państwa członkowskie w zakresie osiągnięcia konkretnych celów, natomiast pozostawia władzom tych państw swobodę wyboru środków i form ich realizacji. Dyrektywy służą harmonizacji, koordynacji oraz konwergencji prawodawstwa tych państw (Galster, 2010). Zatem, w sytuacji osiągnięcia celów dyrektywy za pomocą właściwych regulacji zawartych w prawie wodnym, można mówić o spełnieniu wymogów prawa europejskiego w – objętym dyrektywą – zakresie.

Reasumując, należy stwierdzić, iż ramy krajowego systemu ochrony wód są określone już na etapie Konstytucji, pod postacią generalnych norm odnoszących się do ochrony środowiska czy zasady zrównoważonego rozwoju. Następnie – w prawie administracyjnym, a ściślej w prawie ochrony środowiska – zostały zawarte ogólne rozwiązania, czy też kierunki w przedmiocie ochrony wód (art. 97-100 p.o.ś.). Z kolei kompleksowe rozwiązania w tym zakresie umieszczono w dedykowanej ustawie jaką stanowi prawo wodne, a która będzie przedmiotem dalszej analizy. Wreszcie trzeba wspomnieć o rozporządzeniach wydawanych na mocy powyższego aktu szczegółowo normujących określone zagadnienia, chociażby poprzez wskazanie konkretnych parametrów dotyczących jakościowej klasyfikacji wód jeziornych. Do jednych z najważniejszych – z punktu widzenia ochrony jezior – należą Rozporządzenie Mini-

stra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie klasyfikacji stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego jednolitych części wód powierzchniowych (Dz. U. 2011 r., Nr 258, poz. 1549), Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 22 października 2014 r. w sprawie klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych (Dz. U. 2014 r., poz. 1482) czy Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 10 listopada 2011 r. w sprawie wykazu substancji priorytetowych w dziedzinie polityki wodnej (Dz. U. 2011, Nr 254, poz. 1528). Ponadto, niektóre jeziora figurują w rozporządzeniach właściwych dyrektorów RZGW określających wody powierzchniowe i podziemne wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszary szczególnie narażone, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć (art. 47 ust. 3 p.w.).

2. Zakres przedmiotowy prawa wodnego, pojęcie zarządzania zasobami wodnymi oraz organy administracji wodnej właściwe w sprawach gospodarowania jeziorami

W art. 1 ust. 1 p.w. wskazano, że zakres przedmiotowy tego aktu normuje gospodarowanie wodami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, a w szczególności kształtowanie i ochronę zasobów wodnych, korzystanie z wód oraz zarządzanie zasobami wodnymi. Z powyższego wynika, iż ochrona zasobów wodnych mieści się w pojęciu „gospodarowanie wodami”. Termin „gospodarka wodna” został opisany w literaturze jako gospodarowanie wodami w celach: zaspokojenia potrzeb jednostki i całego społeczeństwa, ochrony przed szkodliwym działaniem wody (tj. ochrony ilościowej i jakościowej) oraz bilansowania pomiędzy zaspokajaniem potrzeb, a ochroną wody i ochroną przed wodą (Maciejewska, 2014). Zawarty w art. 2 p.w. katalog czynności dotyczących zarządzania wodami ma charakter otwarty i obejmuje szereg działań, których celem jest ochrona wód (np. ochrona zasobów wodnych przed zanieczyszczeniem oraz niewłaściwą lub nadmierną eksploatacją, czy utrzymywanie lub poprawa ekosystemów wodnych). Przedmiotowe czynności muszą uwzględniać podział państwa na regiony wodne czy obszary dorzeczy (art. 3 p.w.). Omawiana ustawa – ponadto – statuuje instrumenty zarządzania zasobami wodnymi (art. 2 ust. 2) oraz wyznacza organy właściwe w sprawach gospodarowania wodami.

W art. 5 ust. 5 p.w. wskazano, że dla potrzeb gospodarowania wodami dzieli się je na jednolite części wód powierzchniowych (z wyodrębnieniem jednolitych części wód przejściowych lub przybrzeżnych; wód sztucznych lub silnie zmienionych), jednolite części wód podziemnych oraz wody podziemne w obszarach bilansowych. Jeziora – oraz inne naturalne zbiorniki wodne – zostały zakwalifikowane

w obrębie jednolitych części wód powierzchniowych, które zdefiniowano jako oddzielny i znaczący element wód powierzchniowych (art. 9 ust. 1 pkt 4c p.w.).

Organy administracji publicznej właściwe w sprawach gospodarowania wodami (w tym ich ochroną) zostały wskazane w art. 4 p.w. Są to: minister właściwy do spraw gospodarki wodnej, Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej, dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej, wojewoda oraz organy jednostek samorządu terytorialnego (np. starosta czy marszałek województwa). Prawa właścicielskie w stosunku do jezior stanowiących własność Skarbu Państwa, a mających istotne znaczenie dla kształtowania zasobów wodnych oraz ochrony przeciwpowodziowej – na mocy art. 11 ust. 1 pkt 2 p.w. – wykonuje Prezes KZGW. Natomiast prawa te w odniesieniu do jezior – będących wodami istotnymi dla regulacji stosunków wodnych na potrzeby rolnictwa, służących polepszeniu zdolności produkcyjnej gleby i ułatwieniu jej uprawy – wykonuje marszałek województwa (art. 11 ust. 1 pkt 4 p.w.), który powierza je właściwemu dyrektorowi Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych. Z kolei w kontekście zadań nałożonych na dyrektorów RZGW należy wskazać m.in. sporządzanie identyfikacji znaczących oddziaływań antropogenicznych i ocen ich wpływu na stan jezior w danym regionie wodnym, czy opracowywanie warunków korzystania z jezior w takim regionie (art. 92 ust. 3 pkt 1 i 2 p.w.).

Jak widać, rola jaką pełni dane jezioro w określonych stosunkach wodnych implikuje, które podmioty są odpowiedzialne za działania związane z jego ochroną. W rezultacie, omawiane działania zdecydowanie częściej prowadzą dyrektorzy ZMiUW. Mimo wszystko, taki podmiotowo – przedmiotowy podział nie zawsze jest efektywny, co przekłada się na zaniedbywanie obowiązków dotyczących gospodarowania jeziorami, a zatem ich ochroną. Przykład może stanowić kontrola przeprowadzona na terenie sześciu województw, w wyniku której stwierdzono, iż dla 21,5% jezior stanowiących własność Skarbu Państwa (tj. 737 jezior), żaden z uprawnionych organów nie wykonywał uprawnień właścicielskich (Najwyższa Izba Kontroli, 2016).

3. Pojęcie i podział jezior w prawie wodnym

Ustawodawca – z oczywistych przyczyn – nie wprowadził do krajowego porządku prawnego legalnej (czyli opisanej w ustawie) definicji jeziora. Z tego powodu każde jezioro podlega ścisłemu reżimowi normatywnemu, który jest zawarty w prawie wodnym. Jednocześnie przedmiotowy reżim nie jest identyczny dla wszystkich jezior i stanowi konsekwencję sztucznego podziału normatywnego, nie opartego na kryterium fizycznym.

Przechodząc do szczegółów, na mocy art. 5 ust. 3 pkt 1 pkt b p.w., jeziora klasyfikuje jako śródlądowe wody powierzchniowe płynące, jeżeli posiadają ciągły bądź okresowy naturalny dopływ lub odpływ wód powierzchniowych.

Z kolei jezioro stanowi wodę stojącą, jeżeli nie jest związane bezpośrednio, w sposób naturalny, z powierzchniowymi wodami płynącymi (art. 5 ust. 3 pkt 2 tej ustawy). Lektura wskazanych przepisów pozwala wysunąć twierdzenia, iż taki podział jest nieuzasadniony pod względem hydrologicznym. Obowiązujące normy, w sposób nieuzasadniony z hydrologicznego punktu widzenia, skupiają się na występowaniu (lub braku) dopływu lub/i odpływu z jeziora (Marszelewski, Marszelewski, 2013).

W kontekście powyższego warto zauważyć, iż definicje jezior jako wód stojących lub płynących ulegały ewolucji w kolejnych aktach prawnych. Na mocy ustawy z dnia 30 maja 1962 r. Prawo wodne (Dz. U. 1962, Nr 34, poz. 158), jeziora stanowiły wody płynące pod warunkiem, iż wpływały do nich lub uchodziły z nich wyłącznie ciekami stałymi. Następnie, w ustawie Prawo wodne z dnia 24 października 1974 r. (Dz. U. 1974, Nr 38, poz. 230), jeziora zostały sklasyfikowane w obrębie wód stojących. Jednocześnie akt ten nakazywał odpowiednie stosowanie przepisów o wodach płynących do jezior, z których wypływają lub do których uchodzą jakiegokolwiek ciekami (Kubiak-Wójcicka, Marszelewski, 2012).

Powracając na grunt obowiązującego ustawodawstwa należy stwierdzić, iż z przedstawionym podziałem jezior skorelowany jest art. 10 p.w. Zgodnie z nim każde jezioro sklasyfikowane jako woda płynąca stanowi własność Skarbu Państwa i jest wyłączone z obrotu cywilnoprawnego. Takie jeziora są zaliczane do wód publicznych. Przedmiotowy status przysługuje również jeziorom uznanym za wodę stojącą, ale stanowiącą własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego.

W kontekście przytoczonych norm należy stwierdzić, iż w obrocie cywilnoprawnym, co do zasady, występować mogą jedynie jeziora – ściślej grunty nimi pokryte – uznane za wodę stojącą (art. 14 ust. 2 p.w.), gdyż jeziora będące wodą płynącą nie występują w takim obrocie (art. 10 ust. 3 omawianego aktu). Prawodawca przyjął zasadę, iż w przypadku wód powierzchniowych, woda determinuje własność gruntów nią pokrytych. Takie grunty tworzą dna i brzegi jezior w granicach linii brzegu. Reasumując powyższe, jezioro będące wodą płynącą powoduje, iż przedmiotowe grunty stanowią własność Skarbu Państwa, natomiast w przypadku jezior – wód stojących – grunty mogą występować w obrocie cywilnoprawnym, a zatem ich właścicielem (jak również właścicielem jeziora) może – ale nie musi – być podmiot prywatny.

4. Ochrona wód jeziornych

Regulacje bezpośrednio dotyczące ochrony wód zostały umieszczone w Rozdziale I Działu III prawa wodnego. Z kolei sam termin „ochrona wód” nie został opisany w tej ustawie, dlatego należy poczynić odesłanie do – omówionego wyżej – art. 97 ust. 1 p.o.s.

Bardzo doniosłą regulacją zarówno z punktu widzenia ochrony jezior, jak i wszystkich wód jest fakt, iż wody

– będąc integralną częścią środowiska oraz siedliskiem dla zwierząt i roślin – podlegają ochronie, niezależnie od tego czyją własność stanowią (art. 38 ust. 1 p.w.). Wynika z tego, że reżim ochrony jezior powinien być jednakowy, bez względu czy stanowi ono własność publiczną, czy prywatną. Wskazana norma stanowi podstawę do nakładania na właścicieli wód obowiązków w zakresie ochrony wody (Bukowski, 2013).

W kontekście powyższego – przynajmniej w teorii – sztuczny, prawny podział jezior na wody stojące i wody płynące nie powinien wpływać na zakres bądź jakość ich ochrony. Jednocześnie realizacja obowiązków nałożonych w przedmiotowej kwestii na właściwe, zobowiązane podmioty publiczne (czy ewentualnie – umowne – przekazanie ich innym podmiotom) wydaje się skuteczniejszym narzędziem ochrony jezior, niż w przypadku działań właścicieli prywatnych. Podkreślić trzeba także, że sporządzanie licznych dokumentów, programów ochrony, wykazów czy przeprowadzanie określonych badań również odgrywa istotną rolę w ochronie wód jeziornych, choć – jak zostanie to wskazane na przykładzie zakazu grodzenia jezior publicznych – nie zawsze wpływa to na faktyczny zakres ochrony jezior i egzekwowania prawa. Mimo wszystko należy zauważyć, iż właściciele prywatni, zwłaszcza, gdy jeziora stanowią atrakcję turystyczną, przywiązują coraz większą wagę do ochrony ich wód.

4. 1. Cele ochrony jezior

Zgodnie z art. 38 ust. 2 p.w. celem ochrony wód jest osiągnięcie celów środowiskowych, a także poprawa jakości wód oraz biologicznych stosunków w środowisku wodnym i na terenach podmokłych. Uzupełnienie powyższej regulacji o cele środowiskowe wraz z nowelizacją innych przepisów dotyczących ochrony wód stanowi efekt implementacji Ramowej Dyrektywy Wodnej, a zwłaszcza jej art. 4. Pod generalnym pojęciem celów środowiskowych – opisanym w art. 38b ust. 1 p.w. – należy rozumieć osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu ekologicznego, dobrego potencjału ekologicznego oraz dobrego stanu chemicznego, a ponadto zapobieganie ich pogorszeniu (zwłaszcza, gdy chodzi o ekosystemy wodne i od wody zależne). Przedmiotowe cele – już precyzyjniej w kontekście jezior – polegają na ochronie, poprawie oraz przywracaniu ich stanu tak, aby osiągnąć dobry stan wód jeziornych, jak również zapobieganiu możliwym pogorszeniom w tym zakresie (art. 38d ust. 1 p.w.). Realizację powyższych celów zapewnić mają działania polegające m.in. na stopniowej redukcji zanieczyszczeń powodowanych przez substancje priorytetowe (tj. groźne substancje chemiczne) oraz substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego, jak również zaniechanie lub stopniowe eliminowanie emisji tych substancji (art. 38d ust. 3 p.w.). Pomimo zakreślenia powyższych reżimów ochronnych oraz wyznaczenia celów – przy zajęciu określonych okoliczności – dopuszczalne są odstępstwa od nich (np. czasowe

pogorszenie stanu jednolitych części wód – art. 38i p.w.). Mogą być one uzasadnione zarówno okolicznościami, na które właściciele jezior nie mają wpływu, jak i – zgodnych z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz niezbędnych dla rozwoju społeczeństwa – działań człowieka.

Skutkiem realizacji powyższych celów w odniesieniu do jezior jest zapewnienie, aby ich wody – zgodnie z art. 38 ust. 3 p.w. – były przydatne dla celów komunalnych, rekreacji oraz uprawiania sportów wodnych, kąpieli, jak również bytowania ryb i innych organizmów wodnych w warunkach naturalnych, umożliwiających ich migrację.

4. 2. Specyfika systemu ochrony jezior

Jak widać, ramy systemu ochrony wód są określone bardzo szeroko. Jest to wynik takiej konstrukcji przepisów prawnych, która umożliwia objęcie jedną normą określonego (wedle konkretnego, wspólnego kryterium) zakresu desygnatów tj. różnych wód. Przedmiotowe rozwiązanie – wykorzystywane szeroko również w Ramowej Dyrektywie Wodnej – ma unikać kazuistyki, a przy założeniu, iż podmioty zobowiązane będą przestrzegały przepisów, zapewnia pożądaną elastyczność prawa. Wreszcie liczne pojęcia używane w ramach omawianego systemu są zdefiniowane w art. 9 p.w., a opis tych terminów często każe uwzględniać indywidualne cechy danej wody.

Z powyższych względów, ogólny zakres ochrony wód jest każdorazowo doprecyzowany w kontekście danego jeziora i jego zlewni. Ponadto trzeba pamiętać, iż większość jezior jest połączona i tworzy systemy rzeczno-jeziorne. Z tego powodu należy rozpatrywać w sposób znacznie szerszy i kompleksowy cały system, a nie tylko pojedyncze jego elementy. W rezultacie, zarządzanie zasobami wodnymi jest realizowane z uwzględnieniem podziału na dorzecza i regiony wodne (art. 3 p.w.). Natomiast prawidłowe gospodarowanie wodami na obszarach dorzeczy odbywa się w oparciu o koordynację działań określonych programem wodno-środowiskowym kraju oraz planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy. Te ostatnie stanowią podstawowy dokument planistyczny według Ramowej Dyrektywy Wodnej i są opracowywane przez Prezesa KZGW. Plany gospodarowania wodami tworzy się dla dorzeczy: Wisły, Odry, Dunaju, Dniestru, Niemna, Pregoi, Świeżej, Jarft, Łaby i Ücker. Obecnie obowiązują plany zatwierdzone przez Radę Ministrów 22 lutego 2011 r. i są opublikowane w Dzienniku Urzędowym Monitor Polski. Zgodnie z art. 13 Ramowej Dyrektywy Wodnej, powinny być one zostać poddane przeglądowi i uaktualnieniu najpóźniej w ciągu 15 lat od dnia wejścia w życie tego aktu (tj. do dnia 22 grudnia 2015 r.).

4. 3. Wprowadzanie ścieków i inne zachowania mające wpływ na jakość wód jeziornych

Przechodząc do szczegółowych kwestii związanych z ochroną jakościową wód trzeba wskazać regulacje zawar-

te w art. 39 ust. 1 pkt 2 c i d p.w. Zgodnie z nią zabrania się wprowadzania ścieków do wód stojących, jak również jezior oraz ich dopływów, jeżeli czas dopływu ścieków do jeziora byłby krótszy, niż 24 godziny. Z powyższych norm wynika, iż bezwzględny zakaz dotyczy wód bezodpływowych, a zakaz wprowadzania ścieków do pozostałych wód powierzchniowych płynących i jezior odpływowych ma charakter względny (Kałużny, 2012). Względność tego ostatniego wynika z faktu, iż analizowane działania są dopuszczalne wyłącznie przy spełnieniu warunku, zgodnie z którym czas dopływu ścieków do jeziora wynosi 24 godziny lub więcej. W świetle regulacji art. 39 ust. 1 p.w. przedmiotowy zakaz należy rozumieć w ten sposób, że zakaz wprowadzania ścieków bezpośrednio do wód jeziornych (bez względu na fakt, czy stanowią wody stojące, czy płynące) ma zawsze charakter bezwzględny. Złagodzenie omawianego rygoru dotyczy zatem jezior będących wodami płynącymi, ale wyłącznie w sytuacji wprowadzania ścieków do ich dopływów oraz przy zachowaniu odpowiedniego czasu dopływu wprowadzonych ścieków do wód stanowiących jezioro (art. 39 ust. 1 pkt 2 lit. d p.w.). Przyjęte rozwiązanie należy ocenić za słuszne tym bardziej, że ścieki powinny być oczyszczone przed ich wprowadzeniem do cieku, w którym podlega dalszemu samooczyszczaniu.

Ustanowienie wyjątków od zakazów wprowadzania ścieków do jezior zostało zawarte w art. 39 ust. 2 i 3 p.w. Dotyczy ono wód opadowych lub roztopowych oraz wód chłodniczych, których temperatura nie przekracza +26°C albo naturalnej temperatury wody. Takie ścieki mogą być wprowadzane do jezior oraz ich dopływów, jeżeli czas dopływu ścieków do jeziora jest krótszy, niż 24 godziny, a organ właściwy do wydania pozwolenia wodnoprawnego ustali, że takie dopuszczenie nie koliduje z utrzymaniem dobrego stanu wód lub wymaganiami jakościowymi dla wód. Z powyższego wynika, iż przepisy te mają zastosowanie zarówno do jezior będących wodami stojącymi, jak i płynącymi oraz nie różnicują ewentualnego wprowadzania ścieków do jeziora „poprzez” odpowiednio długi dopływ.

Wskazane zachowania stanowią dopuszczalne wyjątki od zakazu wprowadzania ścieków i tworzą zamknięty katalog. Z tego powodu działania podjęte albo wbrew omówionym zakazom albo prowadzące do ich obejścia będą stanowiły naruszenie norm prawnych (Jabłoński, 2011).

Wprowadzanie ścieków do wód w ramach zwykłego korzystania (przysługuje właścicielowi gruntu, a zatem dotyczy wyłącznie jezior sklasyfikowanych jako wody stojące – art. 36 p.w.) albo szczególnego korzystania (tj. wykraczającego poza korzystanie powszechne lub zwykłe, a obejmującego np. pobór oraz odprowadzanie wód, piętrenie oraz retencjonowanie wód czy rybackie korzystanie z wód – art. 37 p.w.) wymaga spełnienia określonych rygorów przewidzianych w art. 41 p.w. Dotyczą one m.in. składu ścieków, efektu ich oddziaływania na wody w jeziorach, jak również odpowiedniego postępowania z takimi ściekami (np. zakaz

rozcieńczania wodą). Kwestie dotyczące ochrony wód przed zanieczyszczeniem w sytuacji wprowadzania do nich ścieków (m.in. poprzez budowę i eksploatację urządzeń służących tej ochronie) zostały uregulowane w art. 42 p.w.

Na koniec tej części trzeba zwrócić jeszcze uwagę na art. 40 p.w., w którym zawarto katalog zakazów określonych działań wpływających na stan wód. W odniesieniu do jezior można wskazać zakaz wprowadzania do wód odpadów, spławiania do wód śniegu wywożonego z terenów zanieczyszczonych (jest to katalog otwarty obejmujący np. centra miast, tereny przemysłowych czy tereny składowe), mycia pojazdów w wodach jeziornych oraz nad ich brzegami, pobierania z jezior wody bezpośrednio do opryskiwaczy rolniczych oraz ich mycia w tych wodach czy używania określonego rodzaju farb do konserwacji technicznych konstrukcji podwodnych.

4. 4. Ustanawianie obszarów ochronnych jezior (ochrona jakościowo – ilościowa)

Artykuł 59 p.w. umożliwia ustanowienie obszarów ochronnych zbiorników wód śródlądowych. Mogą one dotyczyć zarówno jezior, jak i pozostałych wód wymienionych w art. 5 ust. 2 p.w. Na takich obszarach obowiązują zakazy, nakazy oraz ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów lub korzystania z wody w celu ochrony zasobów wodnych przed degradacją (przesłanka podstawowa). Pod pojęciem degradacji zasobów wodnych rozumie się wprowadzanie do wód zanieczyszczeń lub innych substancji, które powodują zmianę jakości wody poprzez niezachowanie parametrów i właściwości wody oraz skażenia jej substancjami niebezpiecznymi (Kałużny 2012). Jednocześnie warto zauważyć, że skoro ustawa nie zawęży wykładni pojęcia „degradacja”, to przedmiotowe obszary można tworzyć także w celu ilościowej ochrony wód jeziornych. Jest to istotne chociażby w kontekście – wcześniej poczynionej tezy – o zmniejszaniu się ich zasobów.

Przechodząc dalej, na mocy ust. 2 art. 59 p.w. – przyznającego uprawnienie fakultatywne – na obszarach ochronnych można zabronić wznoszenia obiektów budowlanych, jak również wykonywania robót lub innych czynności, które mogą spowodować trwałe zanieczyszczenie gruntów lub wód, a przede wszystkim można zabronić lokalizowania inwestycji zaliczonych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Obszar ochronny jest ustanawiany przez dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej na podstawie planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza (art. 60 p.w.). Jednocześnie, zgodnie art. 61 omawianego aktu, właścicielowi nieruchomości objętej zakazami, nakazami oraz ograniczeniami, która jest położona w strefie ochronnej, przysługuje – od właściciela wody – odszkodowanie. Wskazany przepis stanowi regulację szczególną w odniesieniu do ogólnych przepisów dotyczących odpowiedzialności zawarty w art. 185-188 p.w.

5. Obowiązki właścicieli jezior w kontekście ich jakościowej i ilościowej ochrony

Artykuł 21 ust. 1 p.w. stwierdza, że utrzymanie wód, w tym jezior stanowi obowiązek ich właściciela. Brzmienie tej normy wskazuje, iż chodzi o każdego właściciela wody (jeziora), bez względu na fakt, czy jest to podmiot publiczny, czy prywatny. Powyższy obowiązek nie obejmuje chociażby najemców, dzierżawców czy posiadaczy (Rakoczy, 2013). Natomiast art. 21 ust. 2 p.w. zobowiązuje właścicieli budowli tworzących brzeg wody lub murów niebędących urządzeniami wodnymi do ich utrzymania. Omawiane przepisy nie precyzują na czym polegają obowiązki właściciela wody (jeziora). Jest to norma ogólna, a jej uszczegółowienie wynika z dalszych przepisów rozdziału 3 prawa wodnego. Jednocześnie w literaturze przedmiotu wskazano, iż nakaz zawarty w art. 21 ust. 1 tej ustawy obejmuje obowiązek utrzymania wód w należyтым stanie, ponieważ zachowanie polegające na nieutrzymywaniu wód w należyтым stanie zostało spenalizowane w art. 193 pkt p.w. (Radecki, 2002). Na mocy art. 21 ust. 1a p.w. utrzymanie jezior stanowiących wody publiczne (czyli wszystkich jezior będących wodami płynącymi, jak również sklasyfikowanych jako wody stojące, a stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego) obejmuje działania wynikające z planu utrzymania wód. Ponadto, w sytuacji konieczności zapewnienia ochrony przed powodzią lub usunięcia jej skutków, można odstąpić od powyższego planu.

Do obowiązków związanych z utrzymaniem jezior należą m.in. zachowanie stanu dna i brzegów – tylko w odniesieniu do jezior publicznych (art. 22 ust. 1 p.w.), nie naruszanie istniejącego, dobrego stanu ich wód oraz warunków wynikających z ochrony wód (art. 24 p.w.), jak również zakaz niszczenia brzegów i gruntów pod jeziorami (art. 25 p.w.). Pewne wątpliwości interpretacyjne wynikają z brzmienia art. 22 ust. 1b p.w. opisującego czynności zmierzające do utrzymania wód. Chociaż art. 22 ust. 1 p.w. znajduje zastosowanie do jezior publicznych, to już ust. 1b tej normy stanowi o utrzymywaniu wód w ogóle, co może skutkować pewnymi trudnościami ze stosowaniem prawa (podobnie jest w przedmiocie celów utrzymania wód w art. 22 ust. 1a p.w.). Do tych czynności zalicza się: wykaszanie roślin z dna oraz brzegów jezior, usuwanie roślin pływających i korzeniących się w dnie jezior, usuwanie drzew i krzewów porastających dno oraz brzegi jezior, usuwanie z jezior przeszkód naturalnych.

Zgodnie z art. 27 p.w. nie można grodzić nieruchomości przyległych do jezior stanowiących wody publiczne w odległości 1,5 m od linii brzegu oraz zakazywania lub uniemożliwiania przechodzenia przez ten obszar. Ta kwestia stanowi dobry przykład niskiej efektywności, jaką odgrywają niekiedy zapisy prawa wodnego w przedmiocie ochrony jezior i stref brzegowych. Wskazany zakaz grodzenia jest zbyt często nieprzestrzegany, a wszelkiego rodzaju

ju budowie powstałe w pasie strefy brzegowej przyczyniają się do pogarszania jakościowego stanu jezior. Jednocześnie jedna z trzech, a zarazem ostateczna metoda ustalania linii brzegu (art. 15 p.w.) – według średniego stanu wody z okresu co najmniej ostatnich 10 lat – jest wyznaczana dopiero na wniosek mającego interes prawny lub faktyczny, co powoduje, iż dla wielu jezior nie jest ona w ogóle ustalona, a powyższa odległość ma często charakter „umowny”. Jednocześnie takie badania są prowadzone wyłącznie dla niewielkiej ilości jezior (Marszelewski M., Marszelewski W., 2014). Idąc dalej, zakaz grodzenia nie dotyczy jezior będących własnością prywatną. W przypadku grodzenia jezior prywatnych (co często się zdarza), znaczące ingerencje w strefę brzegową nie należą do rzadkości (Marszelewski M., Marszelewski W., 2014).

Artykuł 26 p.w. zawiera dalszy wykaz obowiązków obciążających każdorazowego właściciela wód, w tym jezior – bez względu na ich status. W odniesieniu do nich należy wymienić m.in. dbałość o utrzymanie dobrego stanu wód, współdziałanie w odbudowywaniu ekosystemów zdegradowanych przez niewłaściwą eksploatację zasobów wodnych, czy umożliwienie wykonywania obserwacji i pomiarów hydrologiczno-meteorologicznych oraz hydrogeologicznych.

Z powyższego wynika, że obowiązki dotyczące utrzymania jezior mogą kształtować się odmiennie. Ponadto, należy mieć na względzie, iż podmioty, którym przysługuje własność jezior – z oczywistych powodów – różnią się pod wieloma względami, chociażby związanymi z efektywnością podejmowanych działań, czy posiadanymi zasobami. Dlatego słusznie zauważono, że inaczej powinno interpretować się pojęcie utrzymania wód w należytym stanie (zawarte w art. 21 p.w.) w stosunku do jednostki, a inaczej w stosunku do podmiotów publicznych. Istotna jest również proporcjonalność takiego obowiązku, wynikająca z nałożenia go na podmiot publiczny, jak i prywatny. Ten ostatni ma zdecydowanie większy wpływ na jej jakość, niż ilość (Rakoczy, 2013).

Wnioski

Reasumując przeprowadzoną analizę należy stwierdzić, że pozytywną stroną rozwiązania, zgodnie z którym znakomita większość jezior stanowi własność Skarbu Państwa jest fakt, iż to właściwe organy są odpowiedzialne za ich ochronę, co przy należytym wykonywaniu oraz egzekwowaniu powierzonych im zadań, powinno gwarantować pożądane rezultaty omawianych działań. Jednocześnie – jak wynika z przeprowadzonej analizy – nie zawsze takie rozwiązanie się sprawdza.

Mimo wszystko, niektóre z przepisów omówionych ustaw dotyczących jezior nie wydają się właściwe, co dotyczy zarówno gospodarowania, jak i ich ochrony. Są to zwłaszcza kwestie związane z dostępem do nich, możliwością stosunkowo silnej ingerencji w strefę brzegową (przede

wszystkim w przypadku jezior stanowiących wody stojące) oraz – co być może jest wynikiem nawet przeoczenia – zniesienie zakazu grodzenia nieruchomości przyległych do jezior podpiętrzonych. W ostatnim przypadku sam fakt podpiętrzenia jeziora nie powinien wpływać na zakres jego ochrony (Marszelewski M., Marszelewski W., 2014).

Jednocześnie wydaje się, iż stopień ogólności przedmiotowej ustawy jest – w niektórych przypadkach – zbyt duży i nie zawsze zdaje się uwzględniać rolę, jaką odgrywają jeziora w sieci wodnej. Często przepisy mają charakter ramowy dla danego rodzaju wód, które istotnie różnią się pod względem hydrologicznym. Wreszcie przekazywanie licznych, bardziej szczegółowych kwestii dotyczących gospodarki i ochrony, czy to do aktów prawnych niższej rangi, czy to do kompetencji poszczególnych organów, choć zapewnia pożądaną elastyczność i uwzględnienie każdego, indywidualnego przypadku, niekiedy prowadzi do rozmycia zarówno obowiązków związanych z gospodarowaniem jeziorami, jak i skutecznego ich egzekwowania.

Oprócz powyższego należy postulować – po raz kolejny – albo o uwzględnienie hydrologicznej typologii jezior (i zniesienie zaliczania ich do wód płynących) albo przynajmniej o zmianę sposobu klasyfikowania jezior na wody płynące i wody stojące. Obowiązujące rozwiązanie budzi szereg wątpliwości praktycznych, chociażby z powodu nieuwzględnienia cieków innego rodzaju i błędnego utożsamiania ich – przez sądy – z ciekami okresowymi. Tak mała zmiana uczyniła by duży krok w kierunku racjonalizacji gospodarowania i ochrony jezior.

Na zakończenie wreszcie, warto odnotować, że nowelizacja prawa wodnego z 2015 r. (ustawa z dnia 16 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy Prawo wodne oraz ustawy o zmianie ustawy – Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015, poz. 2295) wprowadziła do krajowego porządku normatywnego kolejne uregulowania wynikające z dyrektyw Wspólnot Europejskich, co należy uznać za działanie w pełni słuszne z prawnego punktu widzenia. Implementowane przepisy, rozwijając kwestie związane m.in. z ochroną wód przed zanieczyszczeniem chemicznym, wzmacniają również ochronę jezior.

Literatura

- Bukowski Z. 2013. W: B. Rakoczy (ed.) Prawo wodne. Komentarz. LEX a Wolters Kluwer business: 220-273.
- Galster J. 2010. Porządek prawny Unii Europejskiej. W: J. Galster (ed.) Podstawy prawa Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony. TNOiK Toruń: 313-345.
- Jabłoński M. 2011. Zadania i wyzwania administracji publicznej w zakresie gospodarki wodnej w Polsce. Prawo i Środowisko 4: 81-92.
- Kałużny M. 2012. Prawo wodne. Komentarz. LexisNexis: 1-614.
- Kubiak-Wójcicka K., Marszelewski M. 2012. Definitions and evolutions of the terms „flowing and stagnant waters” in the context of the proprietorship of the lakes in Poland. Limnological Review 12 (4): 189-195.

- Maciejewska J. 2014. Koncepcja instrumentów gospodarowania wodami w prawie polskim. W: B. Rakoczy, M. Szalewska, K. Karpus (ed.) *Prawne aspekty gospodarowania zasobami środowiska. Korzystanie z zasobów środowiska*. TNOiK Toruń: 271-290.
- Marszelewski M., Marszelewski W. 2013. Problemy własności jezior w Polsce. *Przegląd Prawa Ochrony Środowiska* 3: 29-45.
- Marszelewski M., Marszelewski W. 2014. Prawo powszechnego dostępu do wód publicznych i problemy z jego wykonywaniem ze szczególnym uwzględnieniem jezior. *Przegląd Prawa Ochrony Środowiska* 4: 131-159.
- Marszelewski W. 2005. Zmiany warunków abiotycznych w jeziorach Polski Północno – Wschodniej. Wydawnictwo UMK Toruń: 1-288.
- Marszelewski W., Ptak M., Skowron R. 2011. Antropogeniczne i naturalne uwarunkowania zaniku jezior na Pojezierzu Wielkopolsko – Kujawskim. *Roczniki Gleboznawcze LXII*, 2:283-294.
- Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Olszynie. 2016. Informacja o wynikach kontroli. Zapewnienie przez organy administracji publicznej dostępu do jezior stanowiących wody publiczne. Warszawa: 1-49.
- Ptak M. 2014. Ocena możliwości zwiększenia zasobów wodnych Polski w wyniku odtworzenia nieistniejących jezior – wybrane przykłady. *Słupskie Prace Geograficzne* 11: 5-14.
- Radecki W. 2002. W: J. Rotko (ed.) *Prawo wodne. Komentarz*. Wrocław: POŚ: 12-93.
- Rakoczy B. 2008. W: J. Ciechanowicz-McLean, Z. Bukowski, B. Rakoczy. *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*. LexisNexis: 195-287.
- Rakoczy B. 2013. W: B. Rakoczy (ed.) *Prawo wodne. Komentarz*. LEX a Wolters Kluwer business: 29-219.
- Wierzbowski B., Rakoczy B. 2015. *Prawo ochrony środowiska. Zagadnienia podstawowe*. Wolters Kluwer: 1-334.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 8 kwietnia 1976 r. Nr 48/75. *Legalis. System Informacji Prawnej*: 54519.
- Akty prawne**
- Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (tzw. Ramowa Dyrektywa Wodna), Dz. U. UE L z dnia 22 grudnia 2000 r.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 r., Nr 78, poz. 483.
- Ustawa z dnia 30 maja 1962 r. Prawo wodne, Dz. U. 1962, Nr 34, poz. 158.
- Ustawa z dnia 24 października 1974 r. Prawo wodne, Dz. U. 1974, Nr 38, poz. 230.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, tekst jedn. Dz. U. 2014, poz. 1153 ze zm.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, tekst jedn. Dz. U. 2013, poz. 1232 ze zm.
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, tekst jedn. Dz. U. 2015 r., poz. 469.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, tekst jedn. Dz. U. 2015 r., poz. 196 ze zm.
- Ustawa z dnia 16 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy Prawo wodne oraz ustawy o zmianie ustawy – Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015, poz. 2295.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie klasyfikacji stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego jednolitych części wód powierzchniowych, Dz. U. 2011 r., Nr 258, poz. 1549.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 10 listopada 2011 r. w sprawie wykazu substancji priorytetowych w dziedzinie polityki wodnej, Dz. U. 2011, Nr 254, poz. 1528.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 22 października 2014 r. w sprawie klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych, Dz. U. 2014 r., poz. 1482.